

משפטים בלתי־מקושרים, הפותחים בשם עצם ומוצרכים על ידי מלת־יחס במקרא

יהושע בלאו

1.1. מלות חיבור משעבדות (ר"ל מלות חיבור הפותחות משפט משועבד, מעין: אם, אשר, כי, לו) מספרן אינו רב יחסית במקרא. למרות זאת, משפטים משועבדים, הפותחים במלות חיבור (ר"ל משפטים מקושרים, משפטים סינדטיים בלעז) שכיחים בהרבה ממשפטים משועבדים, אשר אינם פותחים במלות חיבור (ר"ל ממשפטים בלתי־מקושרים, משפטים אסינדטיים בלעז). ואלה דוגמאות למשפטים המקושרים: "אם תלכי עמי" (שופ' ד 8); את האדמה אשר לקח משם (בר' ג 23); וידע נח כִּי־קלו המים (בר' ח 11). משפטים בלתי־מקושרים הם: "יעזב את אביו ומת" (בר' מד 22) = אם יעזוב את אביו, ימות; "בנימין זאב יטרף" (בר' מט 27) = אשר יטרוף; "ידעו גויים אנוש המה" (תה' ט 21) = כי אנוש המה.

1.2. משפטים בלתי מקושרים המוצרכים על־ידי מלות יחס (ולא מלות חיבור) נדירים אף הם במקרא, למשל: "עד יגדל" (בר' לח 11), במקום עד כי יגדל, או עד אשר יגדל. ברוקלמן, בתחבירו העברי משנת 1956' (שאינו אלא עדכון כלשהו של תיאור העברית, כפי שהוא כלול בחלקו השני של דקדוקו המשווה משנת 1913)², מבדיל בין מלות יחס עתיקות (מעין בכל'ם, על), אשר משפטים אסינדטיים נדירים מאוד אחריהן, לבין מלות יחס תנייניות (יען, בעבור, וכיוצא בהן), המצריכות לעתים קרובות משפטים בלתי מקושרים. אף כי הבחנה זאת בין מלות יחס ראשוניות ותנייניות סבירה, פרטים רבים, כפי שהם מוצגים בידי ברוקלמן, אינם נראים.

2.1. מבין שבע מלות היחס שברוקלמן מונן כתנייניות, אכן נראות חמש באמת כאלה: טרם, יען, למען, בעבור, עקב. אולם קשה מאוד לראות ב־אחר/אחרי, ומכל שכן ב־עד, מלות יחס תנייניות. מסתבר, שמוטב לחלק את דוגמאותיו של ברוקלמן לשתי קבוצות. מלות היחס התנייניות האמיתיות אינן במקורן אלא שמות מאובנים (למשל: למען, בעבור – שמות המוצרכים ע"י מלות יחס). שמות כאלה נעשו הן מלות יחס, הן מלות חיבור; מלות יחס: טרם, כגון "בטרם בוקר"

(יש' יז 14), יען, כגון "יען התמכרך" (מל"א כא 20), עקב, כגון "עקב שוחד" (יש' ה 23), וכן למען, בעבור; מלות חיבור: "טרם יהיה" (בר' ב 5), "יען לא האמנתם" (במ' כ 12), "למען תברכך נפשי" (בר' כז 25). לפי תפיסה זו אין לראות, מבחינה סינכרונית, במשפטים מן הסוג שנמנה באחרונה משפטי מלות יחס בלתי־מקושרות, אלא משפטים מקושרים המוצרכים על־ידי מלות חיבור; והם, מבחינה היסטורית, פרי התפתחות מאוחרת. לעומתם משמרים משפטים המוצרכים על־ידי 'עד' מבנה ארכאי, ושמא גם המוצרכים על־ידי אחר־אחרי דינם כן: "עד יגדל" (בר' לח 11), "אחרי נמכר" (וי' כה 48). מסתבר שבלשון ארכאית שכיחים היו משפטים אסינדטיים הן אחרי מלות יחס, הן בתפקיד של גיניטיבוס³. משפטים אלה נשתמרו דווקא בתפקיד של תיאור זמן – הן בתפקיד של גיניטיבוס⁴, הן אחרי מלות יחס⁵ – בגלל שמרנותה של הלשון בתחום זה.

2.2. עיון קל בדוגמאותיו של ברוקלמן למלות יחס ראשונות המצריכות משפטים אסינדטיים מלמדנו, שרובם הגדול פותח במלות שלילה. מלות שלילה אלו ממוצא שמני הן (בלי, בלתי), או לפחות משמשות אף כשמות (אין). או מחוברות לשם עצם ('על לא־חמס עשה' יש' נג 9; 'על לא־חמס בכפי' איוב טז 17); לפיכך נדון במשפטים אלה להלן (סעיף 4.2), כשננתח משפטי מלות יחס אסינדטיים, הפותחים בשמות. אז נדון גם בביטוי "בַּצַּר לִי", המשפט האסינדטי החיובי היחידי שברוקלמן מביאו (סעיף 4.1).

3. ברצוני לדון במשפטי מלות־יחס אסינדטיים מנקודת ראות חדשה. ניתוח המשפטים הבלתי־מקושרים, המוצרכים על־ידי מלות יחס ראשונות, מראה, שמלבד משפטי־זמן, שמעמד מיוחד להם (סעיף 2.1), משפטים אלו מתחילים בשם עצם או ביטוי שמני אחר (כולל מלת שלילה, המתפקדת גם כשם עצם בלשון – סעיף 2.2). הבה ננתח לדוגמא את הפסוקים יש' סא 10–11: "כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה. כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדוני ה' יצמיח צדקה ותהילה נגד כלי־הגויים". לפי ההקשר, אפשר אולי להתווכח לגבי פסוק י, אם הכוונה 'הלבישני בגדי ישע, כפי שהחתן יכהן פאר', או שמא 'הלבישני בגדי ישע כמו את החתן, המכהן פאר'. אולם בפסוק 11 ההקשר מחוור. אין להבין לפי פשוטם של דברים 'ה' יצמיח צדקה כמו הארץ, המוציאה את צמחה, וכמו הגנה, המצמיחה את זרועיה", אלא 'ה' יצמיח צדקה, כפי שהארץ מוציאה את צמחה והגנה מצמיחה את זרועיה". לפנינו אפוא משפטי השוואה בלתי־מקושרים, הפותחים במלת יחס, המצריכה לכאורה שם עצם (כארץ, כגנה, כנראה גם: כחתן, ככלה). אולם, לאמיתו של דבר, תלוי במלת היחס משפט שלם, הפותח בשם עצם (הנושא). עמדנו כבר על העובדה, שבלשון הארכאית שכיחים היו משפטים אסינדטיים המוצרכים על־ידי מלות יחס (סעיף 2.1). מסתבר, שדווקא במבנה זה נשתמרו משפטי מלות יחס

בלתי-מקושרים, מפני שמלות היחס באו לפני שם-עצם ועל כן לא פגמו בחוש הלשון המאוחר יותר¹⁰, כפי שלא פגמו בו מלות היחס, שקדמו ל-'לא' שאחריו שם עצם ('על לא-חמס בכפי' – סעיף 2.2). ואכן מצויות מלות יחס לפני שם המורכב מ-'לא' ושם עצם, מעין 'קנאוני בלא-אל... אקניאם בלא-עם' (דב' לב 21). וכן הן באות לפני מלות שלילה (בלי, בלתי, אין) המתפקדות בלשון גם כשמות עצם. בגלל מבנים מעין 'הנותן רוזנים לאין' (יש' מ' 23) לא בלט בזרותו ביטוי מעין 'לאין מרפא' (דה"ב כא 18); בהשפעת מבנים שמלת יחס קודמת בהם ל'בלי', מעין 'עד-בלי ירח' (תה' עב 7), או ש'בלי' קודמת לפועל מסויים, מעין 'אוסף בלי יבוא', (יש' לב 10), גם כתוב מעין 'על-בלי הגיד' (בר' לא 20) אינו נראה מוזר; והוא הדין לגבי 'לבלתי ידח ממנו נדח' (שמ"ב יד 14), שיש בו מעין הסבר ללשון 'עד-בלתי שמים' (איוב יד 12). בקיצור, לפנינו ביטויים ארכאיים שנשתמרו, מפני שצלצולם החיצוני לא פגם בחוש הלשון המאוחר יותר.

3.1. את המבנה הזה הכיר ראשון מ"מ בראפמן ז"ל. חוקר דגול זה, בעל חוש לשון מחודד, עמד על מבנה זה בתחום הערבית בשני מאמרים עבריים¹⁰, אחר-כך בהערה בספר אנגלי¹¹, ולאחרונה במאמר אנגלי מיוחד¹². כפי שמבנה מעין 'רֵאִית זֵדָא יִכְרְגִי' מקורו במבנה תחבירי ראשוני 'רֵאִית: יִכְרְגִי זֵדָא'¹³, כך, לדעת בראפמן, אף המשפטים האסינדיים, המוצרכים על-ידי מלות יחס, ראשוניים הם במבנם, ולא נתהוו על-ידי גררה. נקודת ראות זו של בראפמן מסתברת, ואף נראה לי (עיין סעיף 2.1) שמבנים ראשוניים אלו נשתמרו דווקא כששם עצם (נושא) בא ישירות אחרי מלת היחס (כ-'ארץ תוציא צמחה'), מפני ששמות עצם אחרי מלות יחס שכחים בלשון. משפטים אסינדיים מוצרכים על-ידי מלות יחס, שלא פתחו בשמות, פגמו בחוש הלשון ועל כן נפלטו מן השפה.

3.2. מן הדוגמאות שהביא בראפמן מן הערבית הקלאסית (ואף מן הערבית המאוחרת יותר) מתברר, שלכאורה לא כל הסוגים של משפטי-מלות-יחס אסינדיים נשתמרו בערבית, אלא כשם שיש בהם מגבלה צורנית (ר"ל שם העצם-נושא בא ישירות אחרי מלת היחס), כך יש בהם מגבלה תוכנית. רובם הגדול משפטי זמן הם. ראינו כבר (2.1) כי משפטי זמן עשויים לשמר מבנים ארכאיים. בערבית לא נשתמרו איפוא לרוב משפטי-מלות-יחס בלתי-מקושרים אלא כשלמגבלה הצורנית, הקדמת הנושא (שם העצם), נוספה המגבלה התוכנית של משפטי הזמן. מחוץ לתחומם של משפטי הזמן מביא בראפמן רק שלוש דוגמאות, האחת¹⁴ משפט השוואה הפותח ב-'כ', השניה והשלישית בשלילה, אחרי בלא בג'ר'¹⁵.

3.3. הדוגמאות שאספתי מן המקרא למשפטי-מלות-יחס אסינדיים הפותחים בשם, פרי קריאה מקרית הן. אם מותר, למרות זאת, להסיק מסקנות מתפוצתן הסמנטית, אכן נראה שגם בעברית הוגבלו משפטים אלו מצד תוכנם, נוסף

להגבלה הצורנית הנזכרת. אולם ההגבלות הסמנטיות אינן זהות עם אלו שבערבית. בניגוד לערבית אין משפטי הזמן בקונסטרוקציה זו מרובים, ולא מצאתי מהם אלא פותחים דווקא בבינוני¹⁵. כל המשפטים הלא-שלולים האחרים משפטי השוואה הם, ופוחחים במלת היחס כ¹⁶. אך רשמתי גם שתי דוגמאות של משפטים הפותחים ב'מן' של ערך היתרון קומפאראטיבית (= יותר מן...). לגבי משפטים אסינדרטיים שליליים שבערבית כבר הוזכרו (סעיף 2.2), בערבית נמצאו כאמור שניים, אלא שיש לכאורה הבדל-מה בין שתי השפות בעניין זה. בערבית, אם אפשר להסיק מסקנות משתי דוגמאות בלבד, בא אחרי השלילה שם. הדוגמה האחת היא: "בְּלֹא סֹיף מְהֵרָ יְעֹד" (= מבלי שהוכנן [ה] חרב/מוהר). במקרה זה השלילה היא ראשונית, והיא מתאימה לשימוש ב'לא' הראשונית שבעברית ('על לא-חמס עשה'). האחרת היא: "בְּגֵיךְ סֹטְאן אַתְּ אַהֵם" (= מבלי שתבוא להם אסמכתא), והיא שלילה שמנית הקודמת אף היא לשם עצם. ואילו בעברית בא אחרי השלילה השמנית גם שם ("באין מבין" יש' נז 1), גם פועל ("על-בלי הגיד לו" בר' לא 20). אולם, כאמור, הבסיס בערבית צר מדי, ואולי לא היה בה המצב שונה מן העברית.

4. לקמן אביא את הדוגמאות שמצאתי, בשלוש קבוצות. אפתח במשפטי זמן הפותחים בבינוני (4.1), אמשיך במשפטים שלולים (4.2) ואסיים במשפטי השוואה (4.3). את האחרונים אחלק לפי מבנה המשפט האסינדרטי, אם הוא פועלי (4.3.1), אם שמני ונשואו בינוני (4.3.2), או צירוף יחס (4.3.3).

4.1 משפטי זמן הפותחים בבינוני. הביטוי 'בְּצַר לִי' (במשמעות כאשר צר לפלוני) שכיח במקרא (למשל דב' ד 30), וברוקלמן שיער, כי לפנינו משפט מקושר, אשר ה'א הידיעה משמשת כמלת חיבור בו (בדקדוקו המשווה כרך ב, עמ' 549, בהערה; וחזר על דעתו זו בדקדוקו העברי, עמ' 142, §145a). אולם לא זו בלבד שהניקוד בכ"ל בה'א הידיעה אינו מאושש תמיד¹⁷, אלא אף זו: משפט הגיניטיבוס בלתי-המקושר "ביום צר לי" (תה' קב 3), ללא תווית, מציג את ניתוחו של ברוקלמן כבלתי מתקבל על הדעת. לאור "שמחתי באומרים לי" (= כאשר האנשים אומרים לי, תה' קכב 1), שהבינוני משמש בו כנשוא סתמי (ושמלת היחס קודמת לו, כי מבחינה צורנית הבינוני כצורה שמנית יכול להיות מוצרך על-ידי מלת יחס) מסתבר, שרצוי לנתח את הלשון "בצר לי" כמכילה בינוני סתמי אף היא (אף כי הסתמיות מובעת כאן בדרך אחרת). אני אף חוכך בדעתי, אם אין לשייך לכאן "בקמים עלי מרעים תשמענה אזני" (= אוזני שומעות כאשר מרעים קמים עלי, תה' צב, 12). אין פסוק זה נבדל מן "באומרים לי" אלא בכך, שנושא מפורש לו (מרעים), ואילו "באומרים לי" נושאו סתמי. מאחר שראינו, כי מלת יחס עשויה להצריך משפט בלתי מקושר, שנשואו בינוני, אם אותו בינוני בא ישירות אחרי מלת היחס, לא נתפלא עוד על "ויהי כמשיב ידו"

(=כשהשיב את ידו, בר' לח, 29). במקרה זה אין הנושא ('הוא') מפורש, כי הוא ברור מן ההמשך. כידוע, יש המשווים לפסוק זה את הלשון "והיא כפורחת" (בר' מ 10) אם אמנם משמעה: והיא, כאשר פרח¹⁸.

4.2. משפטים שלולים. ראינו כבר (2.2; 3.3) כי במשפטי מלות יחס בלתי־מקושרים שלולים יש להבדיל בין מלת השלילה הראשונית 'לא' לבין מלות השלילה המשניות התנייניות. אם אפשר ללמוד משתי הדוגמאות שמצאתי, שאינן למעשה אלא אחת ('על לא־חמס עשה/ בכפיי' יש' נג 9; איוב טז 17), הרי שאחרי 'לא', הבאה (כיתר השלילות במשפט מטיפוס זה) בראש המשפט, בא תמיד שם עצם. לעומת זאת, אין מגבלות למשפטים בלתי־מקושרים הפותחים במלת שלילה "שמנית". עיין בדוגמאות שהבאתי לעיל (3; 3.3), וכן אצל ברקלמן (בדקדוקו המשווה ב, 548–549 ובדקדוקו העברי, עמ' 141–142, עיין בהערות 2,1 לעיל)¹⁹.

4.3. משפטי השוואה:

4.3.1. המשפט האסינדי הפועלי: "כנשר יעיר קנו" וגו' (=כמו שהנשר יעיר קנו כן ה' בדד ינחנו, דב' לב 11); "כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים (=כמו שהמים יכסו, חב' ב 14); "כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג" וגו' (תה' מב 2); "כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים כן תרדפם בסערך" (תה' פג 15–16); "כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו כן הנחלתי לי" וגו' (איוב ז 2–3); והשווה עוד יש' סא 10–11, כפי שנדון לעיל בסעיף 3.

4.3.2. בינוני משמש כנשואו של המשפט האסינדי²⁰: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (יש' יא 9)²¹; "והוא כחתן יוצא מחופתו ישיש כגיבור לרוץ אורח" (תה' יט 6)²², רוצה לומר: 'כפי שהחתן יוצא מחופתו, כך ישיש כגיבור לרוץ אורח'; 'נפשי לה' משומרים לבוקר שומרים לבוקר" (תה' קל 6), שיעור הכתוב הוא: 'נפשי משתוקקת לאדוני יותר משמצפים לבוקר השומרים עד הבוקר'. אם תפיסה זו נכונה, הרי שני הביטויים "שומרים לבוקר" נבדלים בתחבירם. "לבוקר" הראשון הוא תאור זמן (=עד הבוקר); שימוש זה של 'לה' היחס אמנם אינו נפוץ, אך השווה למשל "ולא ילין לבוקר (=עד הבוקר) זבח חג הפסח" (שמ' לד 25). "לבוקר" השני הוא מושא עקיף, המוצרך על־ידי שומרים. "שומרים" הראשון הוא נושאו של המשפט בלתי־המקושר, השני נשואו.

'טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע שיר כסילים' (קו' ז 5), שיעור הכתוב: 'טוב לאיש לשמוע גערת חכם מלשמוע שיר כסילים'. אין להתפלא על הגיוון שבהבעת הנושא הסתמי, בתחילה בלי הזכרתו ("טוב לשמוע"), אחר כך באמצעות "איש", כי מרובות דרכי הגיוון בכגון אלה במקרא. עיין לאחרונה: ח' רבין, גיוון סגנוני בגוף הסתמי במקרא, ספר מאיר ולנשטיין (ירושלים תשל"ט), עמ' 256–268.

4.3.3. צירוף יחס משמש כנשואו של המשפט בלתי־המקושר בפסוק: "הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלוהינו" (תה' כג, ב).

5. בראפמן הצביע כמה פעמים (עי' 'תרכיך' טו [תש"ד], עמ' 191–192: ספרו האנגלי שהוזכר לעיל בהערה 11, עמ' 31; וכן בספרו שהוזכר לעיל בהערה 7, עמ' 305–306) על תופעה בערבית, שאחרי מלת היחס ומוצרכה (ובערבית קלאסית, מבחינה חיצונית לפחות, אכן מצריכה מלת היחס את השם שאחריה והוא בא בגיניטיבוס), המשמש כנשואו של המשפט הטפל, פותח החלק הנשואי של המשפט הטפל במלת חיבור, מעין: "מִן גִּיר דִּנְבָ אֵן אֲכֹן גִּנִּיתָה" (= מבלי שעברתי חטא) במקום: "מִן גִּיר אֵן אֲכֹן גִּנִּיתָ דִּנְבָ"23.

תופעה זו מצויה גם במקרא: "יען ביתי אשר חרב" (חגי א 9); "אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא" (משלי ג 25), רוצה לומר: "אל תירא פן תבוא שואת רשעים"25; "כי" קודמת ל"תבוא" המשמשת כנשואו של המשפט הטפל. בעצם היינו מצפים, שמלת החיבור "כי" תבוא אחרי מלת היחס "מן": "אל תירא משתבוא שואת רשעים".

6. לסיכום. בעקבות מחקריו של מ"מ בראפמן בתחום הערבית (3.1) ניתחנו משפטים בלתי מקושרים המוצרכים על־ידי מלות יחס ראשוניות והפותחים בביטוי שמני. מסתבר, כי המבנה הארכאי של מציאות משפטים אסינדטיים אחרי מלות יחס נשתמר, כשהמשפט האסינדטי נפתח בביטוי שמני, כי מבחינה חיצונית עמדה מלת היחס לפני ביטוי שמני ועל־כן לא פגעה בחוש הלשון (3). נוסף להגבלה צורנית זו קיימת גם הגבלה סמנטית מסוימת (3.3). חילקנו את המשפטים האלה לשלוש קבוצות: במשפטים הפותחים במלת שלילה (4.2), אם מלת השלילה היא ראשונית (לא), יבוא כנראה שם עצם אחרי השלילה²⁶. אך אם מלת השלילה היא תניינית ומתפקדת גם כשם עצם, אין הגבלות על מבנה המשפט האסינדטי, ובלבד שמלת השלילה תבוא ישירות אחרי מלת היחס. במשפטי זמן אסינדטיים, המוצרכים ע"י מלות יחס ראשוניות (להוציא משפטי עַד [ואולי אחר/אחרי], עיין סעיף 2), בא הבינוני־הנשוא אחרי מלת היחס (4.1), ואילו במשפטי השוואה (לרוב אחרי כ', לפעמים אחרי מן [= יותר מן]) אין מגבלות (4.3), והנשוא עשוי להיות פועל (4.3.1), בינוני (4.3.2), או צירוף יחס (4.3.3). בסעיף 5 דנו במשפטים כאלה, שחלקם הנשואי נפתח במלת חיבור מתאימה.

- 1 C. Brockelmann, *Hebräische Syntax* (Neukirchen 1956), S. 141-143 (§145).
- 2 C. Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, II, (Berlin 1913), S. 548-550 (§351).
- 3 מבחינה דיאכרונית טהורה גם משפטי מלות יחס משפטי גיניטיבוס הם.
- 4 ע' למשל ברוקלמן (לעיל, הע' 1), עמ' 140-141 (§144); ע' שמ"א כה 15 "כל ימי התהלקנו אִתָּם".
- 5 גם מלת "היחס" התניינית 'טרם' פותחת משפטי זמן.
- 6 על שימושן השמני של מלות שלילה אלו ע' במילוני המקרא המצויים. אף כי "אין" במקורו הוראתו (מ)אין (=איפה), ע' ברוקלמן (לעיל, הע' 2) עמ' 114 (§59), אף הוא משמש כשם עצם בביטויים מעין יש' 23 "הנותן רוזנים לאין"; ע' להלן סעיף 3.
- 7 E. Kautzsch- A.E. Cowley, *Gesenius' Hebrew Grammar* (Oxford 1910), p. 407 (§126 p.) אמנם, טוען, שבהשוואת המשווה לעולם ללא ה' הידיעה אחרי כ' הדמיון, אם הוא מתואר ע"י לוואי, כולל משפט זיקה. לפי תפיסה זו אכן אין לראות ב"יכהן פאר / תעדה כליה" משפטי זיקה, שהרי לפי הניקוד מיוודעים "חתן / כלה". אולם השימוש בה' הידיעה אחרי בכ"ל אינו עקיב תמיד, השווה בהמשך "קָאָרְץ" המיוודעת, המקבילה ל-"בגנה" בלתי־המיוודעת! כן השווה על בעיית ניקוד ה' הידיעה אחרי בכ"ל מאיר למבר, REJ לז' (1898), 208-209. מלבד זה, אף אם מבחינה סינכרונית לפנינו משפטי זיקה, אפשר שהם נובעים מגרירה מאוחרת. ובאמת בערבית הקלאסית בינוני, המשמש כנשוא של משפט בלתי־מקושר, מתאפין בהתאם צורני מלא לנושאו (טיפוס: ab urbe condita): ע' M.M. Bravmann. *Studies in Semitic Philology* (Leiden 1977), p. 308.
- 8 אכן יש שמבנים חריגים משמשים אך מפני שמבחינת צורתם החיצונית אינם פוגמים את חוש הלשון, אף כי לאמתו של דבר יוצאי דופן הם. כך מצטט, H. Reckendorf, *Arabische Syntax* (Heidelberg 1921), S. 547. 4. 123, [כפי שנדפס אצל רקנדורף] אִנְא טְלַקְאָז לִיִּי לְכֶם מְאִסְרָאזְ אִנּוּ מוּעִילִים לְכֶם כְּמוֹשְׁחָרִים יוֹתֵר מְאִשֵּׁר כְּשׁוּבִיִּים וְמַעִיר בְּצַדֵּק (ובזה נִיתּוּחוּ עִמּוֹק יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁל בְּרוֹקְלֵמָן [ע' לעיל, הע' 2], עמ' 404, הע' 1), שמאחר שמבחינה חיצונית האקוסטטיבוס אסרא זהה עם הגיניטיבוס, "לא הפריע את האוזן". הוא מוסיף, שאין ספק, שביחיד היה המשורר נאלץ לומר מְנִי אִסְרָא. בדומה מעיר T. Nöldeke, *Mocallaqat I* (Wien 1899), S. 34. 12 (19) של המתעלקה של עִמְרוּ בֵן כְּלָתִים וְאֵן גְּדָא וְאֵן אֵלִיּוֹם רִהוּ וְבַעַד גְּדָא כְּמָא לֹא תַעֲלֵמִין וְהֵנָּה מַחַר הַיּוֹם וּמַחֲרָתִים יִבְיֵאוּ לֵאלֹא סַפְקָא אִשֵּׁר אִינְךָ יוֹדַעַתְ, כי גְּדָא וְבַעַד גְּדָא מְשֻׁמִּים כִּאֵן כְּשִׁמוֹת עִצִּים, אִךְ עִמְרוּ לֹא הִיא מַעֵז לְהַשְׁתַּמֵּשׁ גַּם בְּנוֹמִינְאִטִיבּוֹס גְּדָא, כְּפִי שְׁעוּשָׁה מְשׁוּרֵר מְאוּחַר, ומכל שכן בִּבְעַד גְּדָא.
- 9 ברוקלמן (לעיל הע' 1) סותר את ניתוחו הוא כאן, כשבעמ' 53, הע' 1, הוא מציע לגרוס הגיד.
- 10 ע' תרביץ טו (תש"ד), 191-192; יו (תש"ו), 49-54.

- 11 *Studies in Arabic and General Syntax* (Le Caire 1953), p. 31, n. 3.
- 12 בספרו (לעיל, הע' 7), עמ' 295 ואילך. על תופעה זו בערבית הבינונית עי' J. Blau, *Grammar of Christian Arabic* (Louvain 1966-67), p. 506-507 (עם ספרות נוספת שם, הע' 64).
- 13 מאחר שבראפמן סבור, שמשפטי ייחוד מייצגים מבנה ראשוני, הוא גוזר, בסופו של דבר, מבנה זה ממשפט ייחוד. עי' בספרו (לעיל, הע' 11) 28 : 70 ואילך : 80. אולם דעה זו, כמו כל התיאוריה של מעמדו הראשוני של משפט הייחוד, אינו מסתבר, עי' מש"כ לשוננו' כב (תשי"ח), 72 לסעיפים הנזכרים.
- 14 עי' בספרו (לעיל, הע' 7), עמ' 304, דוגמה 30.
- 15 בעצם בראפמן מצטט שלוש דוגמאות בשלילה, כי הוא מביא שתי דוגמאות דומות מאוד של בלאו. עי' בספרו (לעיל, הע' 7), עמ' 304, דוגמה 32.
- 15* כאמור לעיל (סעיף 2.1), משפטים מעין "עד יגדל" – מבחינה סינכרונית אינם בלתי־מקושרים (כמו חֲתִי יִכְבֵּר בערבית).
- 16 לעומת זה, 'כמו' עשוי להצריך משפט בלתי־מקושר, שאין בתחילתו ביטוי שמני, כגון זכ' י 8 'יִרְכּוּ כִּמו רְבּוּ'; תה' נח 8 'כִּמו יִתְּמֹלְלוּ'; יש' כו 18 'כִּמו יִלְדְּנוּ'; ליד משפטים בלתי־מקושרים הפותחים בשם עצם: בר' יט 15 'וְכִמו הַשַּׁחַר עֲלֵה'. ברוקלמן, בדקדוקו המשווה (לעיל, הע' 2), ב, עמ' 630–631, §416b (ובעקבות זה בדקדוקו העברי [לעיל, הע' 1], עמ' 154, §163h), שיער, כי מה >מו, המקשר את "כ" עם המשפט שאחריו, אינו "מה" הריק מתפקיד, הבא בעברית ובערבית בין מלות יחס ומוצרכיהן (עי' למשל ברוקלמן [לעיל, הע' 2], ב, עמ' 578 : 574–575, §372hjk; וכן המצב באוגריתית), אלא "מה" פותח משפטי שם עצם. "מה" כזה אמנם שכיח בערבית, אך, אם ניתוחו של ברוקלמן נכון, הוא יהיה השריד (או הניצן) היחיד לתופעה זו במקרא.
- 17 השווה הע' 7.
- 18 אולם לדעת אחרים (למשל רש"י: "דומה לפורחת") לפנינו כ' הדמיון.
- 19 כאמור (עי' סעיף 2.2) לא הכיר ברוקלמן באופים המיוחד של משפטי מלות יחס אסינדיטיים, הפותחים במלת שלילה.
- 20 לא תמיד קל להבחין בין משפטים אלו לבין שם בודד, המוצרך על-ידי מלת יחס והמוגדר על-ידי בינוני בתפקיד לוואי. ואכן הגבולות מטושטשים, ובערבית בינוני, המשמש כנשוא של משפט בלתי־מקושר, מתאפיין בהתאם צורני מלא לנושאו, כאילו שימש כלוואי: עי' הע' 7, סוף.
- 21 גם סדר המלים, גם השימוש בל' היחס כהצרכת "מכסים" מוכיחים, ש"מכסים" משמש בתפקיד של נשוא (רוצה לומר: כמו שהמים מכסים). S.R. Driver, *A Treatise on the Use of the Tenses...*³ (Oxford 1892), p. 173, obs. בהצרכת "מכסים", מפני שחשב, שהוא משמש בתפקיד שמני.
- 22 לגבי הידוע של "חתן", המוכיח לכאורה, שהבינוני "יוצא" אינו משמש כלוואי, השווה לעיל הע' 7.
- 23 השווה גם J. Blau, *Syntax des palästinensischen Bauerndialekts von Bīr-Zēt* (Walldorf 1960), S. 231, n. 7. כן השווה מקרים, אשר החלק הנשואי בהם שאלה עקיפה, הבאה, כדרך שאלות עקיפות, בצורה בלתי־מקושרת, מעין א' צאלחאן, מהדיר, אבו אלפרג' אלאצפהאני, רנאת אלמת'אלת' ואלמת'אני פי רואיאת אלאגאני' (בירות 1932), עמ' 16, שורה 3 מלמטה, וסאלת ען אלמגנין אין יג'תמען

- I. Friedlaender. איפה מתאספים הזמרים'. בדומה בערבית הבינונית. *Selections from the Arabic Writings of Maimonides* (Leiden 1909), p. 4, line 5 או יסאל ען הד'ה אלאסמיה עלי אי שי תקע 'או ישאל, על מה חל שם זה'.
 24 אכן נראה לי, ש"ירא כ"י" = "ירא פן" מתועד במקרא. אני נוטה להבין את תה' מט 17 "אל תירא כי יעשיר איש" לא כ"אל תירא כאשר יעשיר", אלא – כ"פן יעשיר".
- 25 מבנה זה מצוי גם בלשון חז"ל, מעין: משנה שבת ב, ה "בשביל החולה שיישן", ששיעורו "בשביל שיישן החולה", וכן בביטוי השכיח מעין תוספתא ברכות ו, יח "משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם, שאמר "...", ששיעורו "דומה ל(מה) שאמר מלך בשר ודם...".
- 26 מקרה כמו "על לא שמרו תורתך" (תה' קיט 136) נראה לכאורה חריג לגמרי.